"નિર્લજ્જી નિર્મળા !"

તથા

"છુટક કાવ્ય અને "ચાબુક" બંધુને વિનંતી !"

લેખક,

[illegible]

—સોરઠા—

(૧)

નિર્મળ આપ્યું નીર, પાગલ હું પીધું નહિ !
ડોળ્યું ડેળી નીર, રે ! પસ્તાવો શું કરે ?

(૨)

પાયા આપી પીર, પાપી શાં પામ્યો નહિ ?
ફિરે શા ના ફિકરીર, ફરી સમય ના આવશે !

(૩)

મણિમય મુક્તામાળ, મૂર્ખો શું ફેંકી કૂવે ?
ચપળ પળ ના સંભાળ, યાદ કરીને શું રૂવે ?

(૪)

મનહર ને પ્રેમાળ, આવા તરછોડી અરે !
દેહ તજ્યો તત્કાળ, આહ આપ ભી ના થશે !

(૫)

ફરશે બની ફકીર, છતાં ફિકર લાગશે નહિ !
હવે લખ્યું કથીર, કનક ગુમાવ્યું કર થકી !

જાહેર ખબર

આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી મળશે.

અમદાવાદ—રા. સા. ઠાકુર ભવાન, ચકલી—ઠીકુ [illegible]

,, —મગનલાલ પાવેલી, સાબરમતીની પોળ, ન[illegible]

મુંબઈ—કોયલ પાવેલી, રે. મંગળદાસ વાડીમાં[illegible]

[illegible] ભીલ-ઠેકાણા

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गुजराती कॉपीराइट विभाग]

अनुक्रमांक ૨૦૫૨ वर्गांक

पुस्तकनुं नाम

विषय

ૐ

"નિર્ભાગી નિર્મળા!"

યાને

(એક યુવકની કરૂણાજનક પ્રેમકથા!)

લેખક, "મણિકાન્ત."

તે

શંકરલાલ મગનલાલ પંડયા હળદરવાસવાળા.

"પાપી પિતા અને સદ્‌ગુણી સીતા" તથા "જ્ઞાન પ્રવાહ"
"સુબોધ-બિંદુ" "બ્રહ્મહત્યા! યાને આપઘાત કે, ખુન"? ઇ૦ ના લેખક.
(ઠે. ગાયવાડી માધવજી ઠાકરસીનો નવો માળો-મુંબઇ.)

પ્રકાશક,

ચંદુલાલ તોળાશંકર જાની.

સાંકડીસેરી લાખા પટેલની પોળ નાગરવાડો-અમદાવાદ.

અમદાવાદ.

ધી "ડાયમંડ જ્યુબિલી" પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૬૮. સને ૧૯૧૨.

આવૃત્તિ ૧ લી. પ્રત ૧૦૦૦.

કીંમત રૂ. ૦-૨-૦.

વિદ્યાપીઠ ૪૫૪
...આબાદ
...

શ્રી હરિ.

અર્પણપત્રિકા !

માનવંતા શેઠજી સાહેબ !

શેઠ લાલા બીશનદયાળ ધર્મદાસની પવિત્ર શેવામાં

હરિગીત છંદ.–

છે ધન્ય! શાણા શેઠજી લાલા બીશનદયાળજી,
પ્રખ્યાત ગુજરાતે થયા કૈં કૈં મગાવી માલજી;
અત્તર સુગંધી તેલનો વ્હેપાર વ્હોળો આપનો,
ચસમો મળે છે આપને ત્યાં શુદ્ધ પેબલ છાપનો.
થોડે નફે ધંધો વધાર્યો માલ ચોખ્ખો આપતા,
હો ! બાળ વૃદ્ધ યૂવાન પણ બસ ભાવ એકજ છાપતા;
ખંતી ખરા છો શેઠજી હા ! પુર્ણ હિમ્મતવાન છો,
વ્હેપારમાં શુભ રાજનગરે આપ ચતુર સુજાણ છો.
પરમાર્થમાં પણ છો પૂરા દિલમાં દયાનો છે ઝરો,
છો એક વચની ને વિવેકી કદર સૌ કોની કરો;
છો જ્ઞાનના ભંડાર છે ઊદાર અંતર આપનું,
બસ કામ પુન્ય તણાં કરો છો નામ ના રજ પાપનું.
મમ હસ્તમાં છે કાવ્યની શુભ માળ તે અર્પણ કરૂં,
સ્નેહે સ્વીકારો શેઠજી હું આપના કરમાં ધરૂં;
મમ નામ ચંદૂલાલ છે બસ સ્નેહ મારો તમ પરે,
મનના મનોરથ આપના કિરતાર સૌ પૂરા કરે.

આમીન ! આમીન ! આમીન !

લી. સ્નેહાભિલાષી,

ચંદૂલાલ તોળાશંકર યાજ્ઞીક.

પ્રસ્તાવના!

—ગઝલ—

ધરી કર પ્રેમની માળા સુકન્યા અર્પવા આવી;
  કરમહિણુ હાર ત્હેં તોડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?

સુધાની છે ભરી પ્યાલી કરી ઉંધી કરે ઝાલી;
  અલૌકિક લાભ કાં છોડયો ? હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?

મનોહર કાચનો પ્યાલો મુરખના હાથમાં આપ્યો;
  પછાડી પૃથ્વિમાં ફોડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?

સુવાસિત પુષ્પ આપ્યાં તે છરીથી ત્હેં છુંદી નાખ્યાં;
  કહે શું લાભ ત્હેં કાઢયો ? હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?

હતી સૌ હાથમાં બાજી તથાપી દાવ તું હાર્યો;
  ખરો પાસો નહિં પાડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?

હતું પરમાર્થ કરવાનું હતી હા ! સુખની આશા !
  તજી એ રાહ તું દોઢયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?

ભરૂસો તુજ પરે લાવી ગરિબ ગૌ આશરે આવી;
  દયામાં જીવ ના જોડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?

અરે ! અફ્સોસ કરવાથી હવે શું હાથમાં આવે ?
  નકામી પાડચ ના રા'ડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?

"મણિકાન્ત."

श्रीहार.

" म्हारी नजर पहोंचे नहिं ! "

—ગઝલ—

સોરઠી (હરિગીતમાં પણ ચાલશે.)

કિરતારની કુદરત તણી કિર્તી ભણાયે ના ભણી;
 અકળિત કળા અવલોકવા—મ્હારી નજર પ્હોંચે નહિં !
દરિયા મહીં મોજાં ઉડે મીઠી લહર ત્યાં આવતી;
 પણ મસ્ત પાણી માપવા—મ્હારી નજર પ્હોંચે નહિં !
નયને નિરખતાં નભ વિષે અતિ તેજ તારા આપતા;
 લાખોની સંખ્યા લેખવા—મ્હારી નજર પ્હોંચે નહિ !
શશિ સૂર્યને પૃથ્વિ ગ્રહો આધાર વણ અદ્ધર રહ્યા;
 એ ભેદ અદ્દ્ભુત ભેદવા—મ્હારી નજર પ્હોંચે નહિં !
વાયૂ મધૂરો વાય છે પૃવિ બધી પોષાય છે;
 પણ પાર તેનો પામવા—મ્હારી નજર પ્હોંચે નહિં !
ઘન વરસતો વારી વહે નિપજે અનાજ વનસ્પતિ;
 ખુબિ એ વિભૂની ખોળવા—મ્હારી નજર પ્હોંચે નહિં !
અગણિત જીવો ઉત્પન્ન થતા કૈં મ્હોતને તાબે થતા;
 ઘટમાળ એ ઉકેલવા—મ્હારી નજર પ્હોંચે નહિં !
વન ઝાડ પ્હાડ અને નદી પક્ષી પશૂ સૌ પેખતાં;
 કૃતિ એ કિતાબે છાપવા—મ્હારી નજર પ્હોંચે નહિં !
પાત્રો બન્યાં સૌ પૃથ્વિમાં નાટક નરોત્તમજી તણું;
 નિરખું સકળ પણ સમજવા—મ્હારી નજર પ્હોંચે નહિં !
"શંકર" કહે એ સમજવા મુનિ દેવ સૌ હારી ગયા;
 જગનાથ લીલા જાણવા—મ્હારી નજર પ્હોંચે નહિં !

" મણિકાન્ત "

શ્રી હરિઃ

નિર્ભાગી નિર્મળા!

યાને

(એક યુવકની કરૂણાજનક પ્રેમ કથા!)

પ્રેમ.

હરિગીત—છંદ.

પ્રિય પાઠકો મમ પ્રેમની કરૂણાજનક કથની સુણી,
નયને વહે ના નીર તો છે વજ્ર છાતી તમ તણી;
આંસુ પડે છે આંખથી રે! આ કથા આલેખતાં,
કંપે કલમ મ્હારી અરેરે!! દગ્ધ થાઉં દેખતાં. ૧

* * *

કે કર્મના સંયોગથી છું બાળપણાનો હું દુઃખી,
માતા પિતા સ્વર્ગે ગયાં સંસારમાં મુજને મુકી;
નવ ભ્રાત ભગિની કે કુટુંબી કોણ મમ સંભાળ લે,
હું એકલો અવની વિષે રે! રે! દિલાસો કોણ દે? ૨

મમ વય વરસ નવની હતી ભણતો હતો નિશાળમાં,
મમ તાતના કો સ્નેહીએ લીધો મને નિજ ભાળમાં;

પાળે મને તે પ્રેમથી બસ પુત્ર પોતાનો ગણી,
ઓછું મને આવે નહિં, સંભાળ લેતા તે ઘણી. ૩

કન્યા વરસ વય પાંચની મેલી પતીને આશરે,
મમ પ્રેમી પોષકની પ્રીયા વ્હેલી ગઈ પ્રભુના ઘરે;
પત્નિ નવી લાવ્યા પિતા બાળા બિચારી પર બળે,
અંતર અદેખું તેહનું દિલમાં દયા કૈં ના મળે. ૪

હરરોજ બાળાને દઈ મ્હેણાં અતી સંતાપતી',
કન્યા કઠણ હૈયું કરી ઉત્તર અરે ! ના આપતી;
દેખી હૃદય મ્હારૂં બળે પણ હું પરાધિન શું કરૂં ?
મુજને રખે રખડાવશે એ બ્હીક અંતરમાં ધરૂં. ૫

રમતાં અમે સાથે અહા ! વઢતાં ઝઘડતાં ના કદા,
રે ! સ્નેહ નિર્મળ એ હતો બસ સાંભરે છે હા ! સદા;
એ રીત સુખ દુઃખમાં દિવસ ચાલ્યા ગયા કૈં હા ! અરે !
કન્યા થઈ દશ વર્ષની હું પણ થયો મ્હોટો ખરે ! ૬

રે ! નવિન વહુના પ્રેમમાં પોષક પરાધિન મમ થયા,
જૂની પ્રિયાના પ્રેમને રે ! શેઠજી વિસરી ગયા;
મ્હારી અને કન્યા તણી નીંદા સુણાવે શેઠને,
મુજને બતાવી બોલતી' કાઢો હવે આ વેઠને. ૭

મ્હોટો થયો માટે હવે આપો રજા તેને સહી,
ધંધો કરીને પેટ ભરશે છેક ન્હાનો છે નહિં;
અકળાવતી' અમને સદા ખાવા પુરૂં ના આપતી,'
બાળા બિચારીને નવી માતા બહુ સંતાપતી.' ૮

ઘરની પુઠે પુષ્પો તણી વાડી સુશોભિત હા ! હતી,
હું પાણી પાતો' ઝાડને બાળા અરે ! ત્યાં આવતી';
એકાંતમાં મળતાં અમે નિજ કષ્ટ વાત સુણાવતાં',
રોતાં' અમે બન્ને બહુ ચોધાર આંસુ આવતાં'. ૯

છાની રહે બાળા કહીને હું દિલાસો આપતો',
પણ હું પરાધિન શું કરૂં ? ના કષ્ટ તેનું કાપતો';
અહ ! નામ સુંદિર "નિર્મળા" ભૂલાય ના સ્વપ્ને કદી,
કન્યા કનકની પૂતળી મૃગલોચની મનહર હતી. ૧૦

રે ! એક દિન ગુસ્સે થયા પોષક પ્રિયાના બોધથી,
જા ! ત્હારૂં તું સંભાળી લે ! ન્હાનો હવે તું કૈં નથી;
લાગ્યું બુરૂં મનમાં મને હું તુર્ત ચાલ્યો નીકળી,
પળ પોળના નાકે જતાં પ્રિય "નિર્મળા" સ્હામી મળી. ૧૧

નિશાળમાંથી આવતી'તી ઘેર તે કન્યા ભણી,
નિરખી નયનમાં અશ્રુ મ્હારા અજબ થૈ પોતે ઘણી;
મુજને કહ્યું "શશિકાન્ત" જાશો ક્યાં? નયનમાં નીર શું?
શું તાતજી ગુસ્સે થયા? કે માત બોલ્યાં મમ કશું? ૧૨

નિર્દોષ બાળા "નિર્મળા"! મુજ પુન્ય પરવારી ગયું,
રે! દોષ કો'નો છે નહિં મ્હેં જે બન્યું તે સૌ કહ્યું;
બાળા સુણીને થૈ દુઃખી "શશિકાન્ત" કૈં જાશો નહિં !
હું જૈ પિતાને વીનવું મમ અર્જ સાંભળશે સહી. ૧૩

હે! "નિર્મળે" મમ માટ કૈં તમ તાતને કે'શો નહિં !
પાછો ફરૂં હું ના કદી તસ્દી તમે લેશો નહિં !

મ્હારી ભલામણ તાત પાસે લેશ પણ નવ ચાલશે !
કટુ વચન માત સુણાવશે ગુસ્સે અતીશે તે થશે! ૧૪
બાળા બિચારી કરગરે દીન અર્જ આ મમ સાંભળો,
કટુ વચન સહન કરીશ હું કરૂણા કરી પાછા વળો;
તમ વણ મને ગમશે નહિં તમ વણ દિલાસો કોણ દે?
દિલનો વિસામો એક છે તે પણ અરે! જાતો રહે! ૧૫
બાળા તજી રોતી કઠણ હૈયું કરી ચાલ્યો ગયો,
મમ ઉજડ ઘર ઉઘાડીને રે! એકલો ત્યાં જૈ રહ્યો;
સ્નેહાળ એ બાળા મને બસ યાદ આવી ત્યાં બહું,
રોતાં ગઇ રજની બધી એ કષ્ટ હું કો'ને કહું? ૧૬
ભણવું હવે મૂકી દીધું જ્યાં પેટ પીડામાં પડયો,
રે! ચાકરી કૈં શોધવા આખો દિવસ હું આથડયો;
લાગી નહિં કૈં ભાળ તે નીરાશ હું પૂરો થયો,
વિદ્યાગુરૂ મ્હારા હતા હું તેમના મંદિર ગયો. ૧૭
ઊદાર દિલના તે હતા મમપર દયા બહુ લાવતા',
મ્હારા સમા દુઃખિયાપરે કરૂણા અતી દર્શાવતા';
મ્હેં વાત વિસ્તારી કહી ગુરૂજી થયા દિલગીર ખરે!
મુજને કહ્યું ગભરા નહિં રે'જે હવે મ્હારે ઘરે. ૧૮
મ્હેં હસ્ત જોડીને કહ્યું કરૂણા તમારી છે ઘણી,
મુજને અપાવો નોકરી એ યાચના શેવક તણી;
ગુરૂજી કહે આપું ભલામણ હું લખી તે લૈ જજે,
મમ મિત્ર અમદાવાદના છે શેઠ તેને આપજે. ૧૯

માલીક છે તે મીલના તુજને પગારે રાખશે,
મ્હારી ભલામણ માનીને કૈં નોકરીમાં નાંખશે;
એ દિવસનો ભૂખ્યો હતો ભોજન કર્યું ગુરૂના ઘરે,
લૈ પત્ર અમદાવાદ જાવાનું કર્યું નક્કી ખરે ! ૨૦

ગુરૂપત્નિ પણ ગુણિયલ હતાં મુજપર કરૂણા રાખતાં',
મમ સ્વર્ગવાસી માતનાં સદ્ગુણી તે સહિયર થતાં';
મુજ કર્મની કથની સુણી અંતર બળ્યું તેનું ઘણું,
નિઃશ્વાસ નાંખીને વદ્યાં ધાર્યું ન થાયે આપણું. ૨૧

એ નિર્મળાની માત ને તુજ માત મમ સહિયર હતી,
બન્ને સખી તમને લઈ મમ ઘેર મળવા આવતી';
તે સમય તુંને નિર્મળા મમ બારણે રમતાં હતાં,
તે દેખતાં અંતર અમારાં હર્ષમાં ડુબી જતાં.' ૨૨

શશિકાન્ત ને કન્યા તણું જોડું રૂડું આ છે ઘણું,
પ્રભુ જીવતાં જો રાખશે તો લગ્ન કરશું તે તણું;
એ નિર્મળાની માત ને તુજ માત આનંદી થતાં,'
વ્હેવાણ થૈશું આપણે એવું પરસ્પર બોલતાં.' ૨૩

રે ! દિવસ તે ચાલી ગયા સ્વર્ગે ગઈ બન્ને સખી,
આશા ગઈ તે સાથ બનશે વાત જે કર્મે લખી;
ગુરૂપત્નિના મુખથી સુણી સૌ વાત હું વિસ્મય થયો !
તે દિવસથી બસ સ્નેહ મ્હારો પ્યારમાં પલટઈ ગયો ! ૨૪

ઝણઝણ થયા સૌ હૃદય કેરા તાર બસ આવેશમાં,
મમ શરિરની સઘળી નસોએ ખૂન ફરતું જોસમાં;

વમળે પડયો વિચારના નિંદ્રા સૂતાં આવી નહીં,
આલેખતો પ્રિય નિર્મળાની આકૃતી અંતર મહીં. ૨૫

હે ! નિર્મળે ! હે! નિર્મળે ! તું પ્રેમમય બાળા ખરે !
મમ માટ તુજ અંતર વિષે શું ચાહ કૈં હોશે ? અરે !
ના એ બને ! ના એ બને ! બાળા હૃદય ભોળું ખરૂં,
ઉપકાર મુજ ઉપર કર્યો ઉપયોગ ખોટો કાં કરૂં ? ૨૬

નિર્દોષ કન્યા નિર્મળા પર તું કુદ્રષ્ટિ કાં કરે ?
રે ! રે ! હૃદય બસ શાન્ત થા ! કાં પાપના થેલા ભરે ?
એવા વિચારો યોજતાં રજની ગઇ ઊજાગરે,
તત્કાળ અમદાવાદ હું જાવા થયો તૈયારરે– ૨૭

* * *

એ વાતને બે વર્ષ અમદાવાદમાં વીતી ગયાં,
પણ નિર્મળાનાં પ્રેમ પુષ્પો હૃદયમાં પ્રફુલિત રહ્યાં;
કરમાય ના ! દુર થાય ના ! સુગંધ પણ જાતી નથી,
બાળા તણી મનહર છબી રે ! દુર રજ થાતી નથી. ૨૮

સ્વપ્ના વિષે પણ નિર્મળા ! ફરવા જતાં પણ નિર્મળા !
એકાંતમાં પણ નિર્મળા ! બસ યાદ આવે નિર્મળા !
જમતો હતો વીશી વિષે હું નોકરી મીલમાં જતો,'
ગુરૂના પ્રતાપે સર્વ વાતે હાલ તો સુખિયો હતો. ૨૯

પણ સ્વપ્ન આવ્યું એક દી ભયભીત હું તેથી થયો !
મમ પાસથી પ્રિય નિર્મળાને સીંહ ઊપાડી ગયો !

રે ! નિર્મળા પોકારતી' શશિકાન્ત મ્હારે આવજો !
જો પ્રેમ સાચો હોય તો આવી મને ઊગારજો ! ૩૦

હું સીંહની પાછળ ગયો ઝટ સ્વાર ઘોડાપર થઈ !
પણ એટલામાં હા ! અરે ! મમ આંખ તો ઉઘડી ગઇ !
ના નિર્મળા ! ના સીંહ છે ! ના અશ્વને હું કયાં પડયો ?
રે ! ભેદ શ્યો આ સ્વપ્નનો ? વીચારના વમળે ચ્હડયો. ૩૧

ઉઠયો સ્હવારે કામ અટપી નોકરી પર હું ગયો,
પણ સ્વપ્ન ના વિસર્યું અરે ! ઉદ્વેગ એ અંતર રહ્યો;
છે નિર્મળા કૈં ભય વિષે બસ ભાસ મુજને એ થયો,
દિન આઠની લીધી રજા મમ ગામમાં સત્વર ગયો. ૩૨

* * * *

ગુરૂના ઘરે મળવા ગયો પતિ પત્નિને પાયે પડયો,
આવ્યો ભલે શશિકાન્ત તું આનંદ અમ અંતર ચ્હડયો;
ગુરૂજી ગયા શાળા વિષે વાતો કરી સુખ દુઃખ તણી,
ગુરૂપત્નિ બોલ્યાં નિર્મળાપર કષ્ટની વૃષ્ટી ઘણી. ૩૩

જે દિવસ તું અહીંથી ગયો તે દિવસની બાળા દુઃખી,
મળવા મને તે આવતી' દીઠી કદી ના હસમુખી;
તુજને સદા સંભાળતી' ત્હારી ખબર તે પૂછતી',
નિજ કષ્ટ વાત કહી રડે ! હું અશ્રુ ત્હેનાં લૂછતી.' ૩૪

પત્નિ નવીના પાસમાં નિજ તાત પણ પરવશ થયા,
પુત્રી સુખી છે કે દુઃખી વાત્સલ્ય સૌ વિસરી ગયા;

માતા નથી જે કષ્ટ દે કન્યા સહન તે સૌ કરે,
અવધી નથી દુઃખની હવે બાળા બિચારી ક્યાં ઠરે? ૩૫

વળી નિર્મળાના લગ્ન કેરી વાત પણ ચર્ચાય છે,
મ્હેં સાંભળ્યું છે કે બ્હીવા વંઠેલ સાથે થાય છે;
રે! દુર્ગુણી ને છે જુગારી લગ્ન ના કોઈ કરે,
છે એ નવીનો કો સગો તે કાજ ખટપટ આદરે. ૩૬

છે લગ્ન થોડા દિવસમાં એવું બધે બોલાય છે,
પણ નિર્મળા માને નહિં તે રોજ ટંટો થાય છે;
મુજને કહેતી એ હતી મારી નહિં એને વરૂં,
માબાપ કરશે જુલ્મ તો બસ ઝેર પીને હું મરૂં. ૩૭

એ રીત કન્યાના પરે ઘેરાય છે દુઃખ વાદળું,
સુણતાં બળે અંતર અરે! પણ ના ઇલાજે શું કરૂં?
કરૂણાજનક કથની સુણી ગુરૂપત્નિના મુખથી અરે!
આંસુ ન માયે આંખમાં શું કષ્ટ આ કન્યા પરે? ૩૮

બાળાપણે માતા મરી રે! બાપ પણ વૈરી થયા?
મોહાન્ધ શું એબ્યા બન્યા? કે હૃદયથી ત્યાગી દયા!
કિરતાર જગદાધાર કરૂણાવંત છો કેશવ તમે,
નિર્દોષ આ દંડાય તે ગોવીંદ કાં તમને ગમે? ૩૯

* * * *

નિજ કાર્ય પરવારી પ્રભાકર અસ્ત થાવા પરવરે,
પક્ષી પશૂ સૌ પ્રેમથી સ્થાનક ભણી પાછાં ફરે;

સુંદિર સરિતા તીર નિર્મળ નીર સૌ નારી ભરે,
ઠંડી પવનની લ્હેર આવે નિરખતાં નયનો ઠરે. ૪૦

ન્હાવા નદીમાં કૈં પડે સંધ્યા પૂંજા કૈં જન કરે,
કપડાં ધુવે છે કૈંક ને કૈં તો હવા ખાવા ફરે;
સરિતા કિનારે શીવનું મંદીર સુંદિર છે જહાં,
સંધ્યા સમય અવલોકતો ઊભો હતો હુંતો તહાં. ૪૧
શિરપર ધરી ગાગર સુશોભિત હંસચાલે ચાલતી,
તારૂણ્ય વયમાં પેસતી દેખી સુકન્યા આવતી;
બે વર્ષમાં આ શું તફાવત ! જોઈને વિસ્મય થયો,
કન્યા મટી તરૂણી થઈ રે ! રંગ બદલાઈ ગયો ! ૪૨
નિરખી મને આવી વદી શશિકાન્ત ક્યારે આવિયા ?
ના સ્મરણમાં આવી કદી હું ના હૃદયમાં લાવિયા ?
જે દિવસથી જૂદા પડયા તે દિવસની છું હું દુ:ખી,
રે ! યાદ કરતી' રોજ હું ને ઇચ્છિતી' તમને સુખી. ૪૩
એવું વદીને સ્તબ્ધ થૈ આંસુ ભરાયાં આંખમાં,
નિર્દોષ બાળા શાન્ત થા ! રે ! રે ! નિસાસા નાંખ-માં !
તુજ કષ્ટની કથની સુણી માશીતણા મુખથી અરે !
અંતર બળે મ્હારૂં અતી, છે જુલ્મ ઝાઝો તુજ પરે. ૪૪
હું ઊતર્યો છું ગામમાં વિદ્યાગુરૂજીના ઘરે,
મેળાપ મ્હારો ત્યાં થશે તું આવજે પુરસદ મળે;
એવું સુણી બાળા ગઇ જળકાજ સરિતા પટ ભણી,
હું પણ પછી પુરમાં ગયો અંતર વિષે ચીંતા ઘણી. ૪૫

વળતે દિવસ આવી સુકન્યા નિર્મળા ગુરૂવાસમાં,
ગુરૂજી હતા શાળા વિષે ગુરૂપત્નિ ના અવકાશમાં;
બસ એકલાં બન્ને અમે વાતો કરી સુખદુઃખ તણી,
બાળા કહે હું શરણ છું છે આશ અંતરમાં ઘણી. ૪૬

મા બાપના ધાર્યા પ્રમાણે લગ્ન કરવાની નથી,
માનીશ મીઠું મ્હોતને રે! લેશ ડરવાની નથી;
તુજ પ્રેમમય વાણી સુણી બાળા હૃદય ઉભરાય છે,
મુજ શરણમાં લેવા ખુશીછું દિલ તને બસ ચ્હાય છે. ૪૭

ત્હારા પિતાજી પાસ આવી ને વિનવણી હું કરૂં,
અંતર વસે હરિ એમને ઇલાજ છેલ્લો આદરૂં;
બાળા સુણી શરમાઈ મુખડું લાલ કુન્દન સમ થયું,
આનંદની પળ એ હતી મન કષ્ટ સૌ વિસરી ગયું. ૪૮

રે! એ પળો? રે! એ પળો! પાછી ફરી ના આવશે,
ના દગ્ધ થાતા હૃદયને નિર્મળ જળે ન્હવરાવશે;
હે? નિર્મળા! ઓ! નિર્મળા! તું ટેક ત્હારો તોડજે!
કંગાલ થૈને કરગરૂં રે! રે! સમાધી છોડજે! ૪૯

* * * *

—પાપ.—

બીજે દિવસ ઉદ્ધાર પાલણહારને મળવા ગયો,
પાયે પડયો હું તેમને કરજોડીને ઊભો રહ્યો;
શું ખબર છે? શશિકાન્ત ત્હારી તું હવે સુખિયો થયો,
ના પત્ર એકે ત્હેં લખ્યો ઉપકાર સૌ વિસરી ગયો? ૫૦

તુજ કાજ જે ઠપકો દીધો માહું તને લાગ્યું હશે,
ઘરબ્હાર કાઢયો એમ જાણી જીવન ત્હારૂં સુધરશે;
મ્હેં નમ્રતા ધારી કહ્યું ઉપકાર ભૂલું ના કદી,
પાળક પિતા મમ આપ છો શરમાવશો ના કૈં વદી. ૫૧

શેવક સદા તૈયાર છે તમ હુકમ શીર ચ્હડાવવા;
આ જીંદગી છે આપની માલીક છો વણુસાડવા;
મ્હારી હકીકત શેઠને મ્હેં સર્વ વિસ્તારી કહી,
પણ નિર્મળાની માગણી રસના થકીરે! થાય નહિં. ૫૨

તોપણ ધરી હિમ્મત કહ્યું ઓ! શેઠજી કરૂણા કરો!
હું નિર્મળાનો હસ્ત માગું અર્જ આ ધ્યાને ધરો!
રે! શબ્દ છેલ્લો સાંભળીને શેઠજી ગુસ્સે થયા!
ઓ! મુર્ખ તું આ શું બકે? આવે મને તારી દયા! ૫૩

ના શર્મ કૈં મન આવતી આશા નકામી કાં કરે?
શું ન્યાતમાં વર છે નહિં? કંગાલને કન્યા વરે!
ઓ! શેઠજી આ શું વદો? કંગાલ પણ છું સદ્‌ગુણી,
કડુ વચન ના કૈં બોલશો અંતર બળે એવું સુણી. ૫૪

હું નિર્મળાને ચ્હાઉંછું છે નિર્મળાની પણ ખુશી,
આશીષ લ્યો અંતર તણી રે! ના બતાવો નાખુશી;
શું બોલતાં બ્હેકી ગયો? બાળા ભમાવી ત્હેં ખરે!
પાળ્યો ત્હને મેં પ્રેમથી બદલો મળ્યો તેનો અરે? ૫૫

રે! સર્પ કેરા બાળને પય પાઇને જે પાળશે,
મ્હોટો થતાં માલીકને દે ડંસ બદલો વાળશે;

પાળક પિતા ત્હારો બન્યો હું નિર્મળા ભગિની સમી,
કપટી કુદ્રષ્ટી કાં કરે ? બુદ્ધિ બધી ત્હારી ભમી. ૫૬

જા ! શ્યામ મુખ ત્હારૂં લઇ ના આવતો અત્રે ફરી,
ઉપકાર હૈયે હોય તો પરદેશ જા ! કરૂણા કરી;
મળતો હવે ના નિર્મળાને વચન મ્હારૂં માનજે,
માગી લઉં છું એટલું આભારને રજ જાણજે. ૫૭

વાણી સુણી પોષક તણી રે ! રે ! પરાધિન હું થયો,
અંતર તપ્યું તેથી અરેરે !! પ્રેમ પણ વિસરી ગયો;
રે ! ઘાત કીધો પ્રેમનો આજે ઘણો પસ્તાઉં છું,
બળિદાન આપી રક્તનું હરદમ હવે સૂકાઉં છું. ૫૮

એ પાપની માફી કદાપી આ ભવે મળશે નહિ,
પ્રાયશ્ચિત તેનું છે નહિ રે ! તાપ તે ટળશે નહિ;
મેં હસ્ત જોડીને કહ્યું ઓ શેઠજી હું જાઉં છું,
રે ! નિર્મળાથી હું જુદો આ જીંદગીમાં થાઉં છું. ૫૯

પણ છે ભલામણ એજ કે, કન્યા કુવે ના નાંખશો,
રે ! મા વિનાની નિર્મળા પર રે'મ માયા રાખશો;
એવું કહી પાછો ફર્યો ના ત્યાં ઘડી ઊભો રહ્યો,
બાળા તજી હરિ આશરે હું ગામ ત્યાગીને ગયો. ૬૦

* * *

હું હાલ અમદાવાદમાં છું આઠ દિન આવે થયા,
પણ નોકરી પર મન નથી દિન શોકમાં જાયે વહ્યા;

ભોજન નથી કૈં ભાવતું ફરવા જવાનું ના ગમે,
નિંદ્રા ન આવે નયનમાં રે ! નિર્મળામાં મન ભમે. ૬૧

પણ પત્ર આવ્યો નિર્મળાનો દેખતાં ખુશ હું થયો,
વાંચી હકીકત ને પછી દુઃખ અબ્ધિમાં ડૂબી ગયો;
અશ્રુ ન માયે આંખમાં રે ! પોક મૂકીને રડયો,
રે ! નિર્મળા ! ઓ ! નિર્મળા ! બે ભાન થૈને હું પડયો. ૬૨

* * *

પત્ર !

"શશિકાન્ત મ્હારા લગ્નની કંકોતરી આ વાંચજો !"
"કંકુ નથી મમ રક્તના છાંટા પડયા અવલોકજો !"
"એ લગ્નની ચૉરી નથી પણ છે ચિતા તૈયારરે !"
"મમ લગ્ન કરશે કાષ્ટથી પામીશ દુઃખનો પારરે !" ૬૩

"વાજાં નહિં ત્યાં વાગશે રે ! ગીત કો ગાશે નહિં !"
"રોશે કકળશે સ્નેહિયો આનંદ વર્તાશે નહિં !"
"એ લગ્નમાં ના આવશો અંતર દુઃખાશે આપનું !"
"મેળાપ ના મ્હારો થશે દર્શન થશે ત્યાં રાખનું !" ૬૪

"જે વ્હાણમાં બેઠી હતી તે વ્હાણ વંટોળે ચ્હડયું !"
"નાવિક તરી નાસી ગયો ના ફરજનું "નાણું" નડયું !"
"રે ! જૈ કિનારે તે ઉભો હિમ્મત વિના તે શું કરે ?",
"દરિયે ડુબૂછું હાય હું આશા ભરી છું હા ! અરે !" ૬૫

"આ ઝેરનું પ્યાલું પિતાં અટકાવનારૂં કો નહિં !"
"જનુની જતાં આ જગતમાં રે ! હાય ! મ્હારૂં કો નહિં !"

"બસ ઝેરથી આરામ છે એ વીણ પ્યારૂં કો નહિં!"
"છે સ્વાર્થમય સંસાર જીવડા જાણ ત્હારૂં કો નહિં!" ૬૬
"બાપા બન્યા દુશ્મન અરે! રાખ્યો ભરૂસો તમપરે?"
"ત્યાગી તમે ચાલી ગયા કર્મે લખેલું ના ફરે?"
"જો પ્રેમ મુજપર હોય તો "શશિકાન્ત" તે વિસરી જજો!"
"નિર્ભાગી કન્યા નિર્મળાને કો' દિવસ સંભારજો?" ૬૭

* * * *

એ રાત્રિને એ દિવસ રે! બેભાનમાં ચાલી ગયા,
આંખો ઉઘાડી જોઉં તો ગુરૂદેવનાં દર્શન થયાં;
ગુરૂપત્નિ પણ પાસે હતાં હું તો પથારીમાં હતો,
રે! નિર્મળા! રે! નિર્મળા! એ શબ્દ હરદમ ઝંખતો. ૬૮

કો' સ્નેહિયે ઝટ તારથી ગુરૂદેવ તેડાવ્યા હતા;
મમ માતસમ ગુરૂપત્નિને નિજ સંગ તે લાવ્યા હતા,
મસ્તિક દવા તે ચોળતાં' ગુરૂપત્નિ છે ગુણિયલ ખરે!
હે! માત ક્યાં છે નિર્મળા? એ પ્રશ્ન મેં પૂછયો અરે! ૬૯

ગુરૂપત્નિ ના બોલ્યાં કશું આંસુ ભરાયાં આંખમાં,
તબિયત બગડશે શાન્ત થા! ગુરૂજી કહે કૈં ભાખમાં;
ચેતી ગયો હું નિર્મળાનો પ્રાણ પરલોકે ગયો,
રે! નિર્મળા! એવું વદી બેભાન પાછો હું થયો. ૭૦

* * * *

કૈં કૈં દવાઓ વાપરી ડૉકટર અને વૈદો તણી;
દિનરાત ગુરૂ ગુરૂપત્નિએ લીધી મહેનત હા! ઘણી;

મમ દર્દ તો વાધ્યું હતું રે ! કેસ કબજે ના રહ્યો,
કૈં કૈં ઇલાજો યોજતાં છઠ્ઠે દિને જાગ્રત થયો. ૭૧

ડૉકટર વિના મુજ પાસ બીજું કોઇએ પણ ના હતું,
ગુરૂપત્નિને જોવા થકી મમ દર્દ તો વધતું જતું;
તેથી અરે ! મુજ પાસ બીજું કોઇએ પણ ના રહે,
મમ હૃદય ઘટના રોકવા ડૉકટર નવિન વાતો કહે. ૭૨

એ રીત દીન પંદર ગયા સાજો શરિરે હું થયો,
ગુરૂની રજા પૂરી થતાં ગુરૂસંગ નિજ ગામે ગયો;
નિજ ગામમાં આવી કથા મ્હેં નિર્મળાની સાંભળી,
હા ! લગ્નના પ્હેલે દિવસ રે ! ઝેર–પી–કન્યા મરી.' ૭૩

છટકેલ સાથે લગ્ન લીધું તાત પણ નિર્દય થયા,
ના અર્જ બાળાની સુણી રે ! પ્રાણ કન્યાના ગયા;
કન્યા તણા કમભાગ્યની કરૂણાજનક કથની સુણી,
ધિઃક્કાર આવ્યો મુજપરે રે ! રે ! સુકન્યા મૂકે હણી. ૭૪

* * *

પ્રાયશ્ચિત !

રે ! રે ! હૃદય બસ જા બળી અંગારમાં તું રાખ થા !
પ્રાયશ્ચિત એ પૂરૂં નથી જા ! જા ! હવે દુર્મૂખ થા ?
બાળા ફસાવી ભોળી ત્હેં ઓ ! દુષ્ટ દિલડા દૂર જા !
એ જુલ્મ કૈં ઓછો નથી રે ! ઝેર ખા ! બસ ઝેર ખા ! ૭૫

દીધો દિલાસો ને પછી વિશ્વાસઘાતી કાં થયો ?
કન્યા અરણ્યે એકલી ત્યાગી હું તો નાસી ગયો !
કન્યા કપાણી વન વિષે ખૂની ખરે ! તેનો થયો !
રે ! રે ! ભુસાયે ના કદાપી ડાઘ એ દિલમાં રહ્યા ! ૭૬
શોધું સકળ સંસારમાં પણ નિર્મળા મળશે નહિં !
રે ! નિર્મળા જો ના મળે ચીંતા કદી ચળશે નહિં !
રે'વું ફીકરમાં રોજ રે ! શું કષ્ટ એ ટળશે નહિં ?
શશિકાન્ત આ સંસારમાં શાન્તી તને મળશે નહિં ! ૭૭
ડંખે હૃદય દરરોજ મ્હારે ડંખ એ સ્હેવો નથી !
આ મોહમય સંસારનો લ્હાવો હવે લેવો નથી !
સુખ સ્વપ્નમાં દીઠું ન કો' દુઃખવંત મમ જેવો નથી !
કિસ્મત બન્યું કંગાલ કો'ને દોષ કૈં દેવો નથી ! ૭૮
ફાટે હૃદય મ્હારૂં અરે ! લૈને ફકીરી હું ફરૂં !
પણ જીંદગી છે ઝેર જેવી તો જીવીને શું કરૂં ?
છે પાપમય કાયા બધી તો મર્ણથી શાને ડરૂં ?
ના પાપ જાયે મ્હોતથી રે ! રે ! મરીને શું કરૂં ? ૭૯
કર્મે બનેલો અંધ છું ના રાહ કો બતલાવશો !
અથડાઉં છો કૂટાઊં પણ રે ! રે ! દયા ના લાવશો !
નિર્દય ખુની ખાડે પડે ના ના નહિં અટકાવશો !
પોકાર કરશે કાઢવા ના પાસ તેની આવશો ! ૮૦

*   *   *

રે ! બાર વર્ષ થયાં છતાં પણ ઘા હજુ મટતો નથી !
પ્રાયશ્ચિતનો કીડો હૃદય ત્યાગી જરા ખસતો નથી !

કોરે કલેજું તે કીડો આનંદ મન વસતો નથી !
રે ! રે ! દિવાનો છું જરા પણ કો' દિવસ હસતો નથી ! ૮૧

સ્નેહી મથે પરણાવવા પણ લગ્ન તો કરવું નથી !
દુનિયાં દિવાનો છો કહે એ દોષથી ડરવું નથી !
છે પ્યાર પર પૂળો મુકયો બસ પંથ એ પળવું નથી !
રે ! મોહમાયાના સમુદ્ર મહીં હવે મળવું નથી ! ૮૨

આ જીંદગીને ત્યાગવા બે વાર મ્હેં ખટપટ કરી !
આયૂષ્ય દોરી ના કપાણી રે ! ગયો હું ના મરી !
રે ! મ્હોત નાસે દૂર મુજને દેખતાં જાયે ડરી !
કંગાળ છું ! પાપિષ્ટ છું ! છુટકો કરોને શ્રી હરિ ! ૮૩

મજનૂં બન્યો છું હાય હું લયલી વિના ઘેલો ફરૂં !
લયલી વિના હું શું કરૂં ? લયલી વિયોગે હા ! મરૂં !
લયલી ભરૂસે છે ફસી મજનું હૃદય ડરતો નથી !
લયલી કબરમાં જૈ સુતી મજનું હજૂ મરતો નથી ! ૮૪

"આવે સુકન્યા સ્વપ્નમાં " શશિકાન્ત " છો શાણા તમે !"
"શરણે રહેલાંને તજી સંસારમાં રે'વું ગમે ! "
"હું તો સુખી છું સ્વર્ગમાં પણ રીત તમ સારી નહિં !"
"વિશ્વાસઘાતી કાં થયા ? દિલમાં દયા ધારી નહિં !" ૮૫

પળમાં હસે ! પળમાં રડે ! પળમાં ઘણી ગુસ્સે થતી !
પળમાં છુપાવી મૂખ કન્યા નિર્મળા નાસી જતી !
હું કરગરી પાયે પડું પણ નિર્મળા માને નહિં !
મમ હૃદય કેરા કષ્ટને દેવાંગના જાણે નહિં ! ૮૬

કો' વાર કાળી રાત્રીએ સમસાનમાં હું તો જતો !
ભડભડ ચિતાઓ જ્યાં બળે તે પાસ જૈ રોતો હતો !
લૈ રાખ તે સમશાનની આખા શરિરે ચોળતો' !
હે નિર્મળા તું કયાં ગઇ ? પોકાર પાડી બોલતો' ! ૮૭

* * *

પ્રિય પાઠકો ! મમ પ્રેમની કરૂણાજનક કથની લખી,
રે ! છે અધૂરી તે હજુ આગળ લખાઇ ના શકી;
પુસ્તક ભરાયે કૈંક પણ ઉદ્‌ગાર મ્હારા ના ખુટે,
હરિ હાથ લે ! પ્રભુ મ્હોત દે ! આ દેહથી આત્મા છુટે. ૮૮

* * *

* * *

છેવટ— * *

એ રીત એ શશિકાન્ત ભૂલી ભાન દિવાનો થયો,
વર્ષો વિત્યાં પણ નિર્મળાની યાદ ના વિસરી ગયો;
ના દેહનું કૈં ભાન છે સૂકાઇ કાષ્ટ સમો થયો,
રે ! રકત સૌ ઉડી ગયું બસ અસ્તીનો માળો રહ્યો. ૮૯

દિન એક આવ્યું પૂર સરિતા જોસમાં વ્હેતી હતી,
વાદળ છવાયું ગગનમાં વરસાદની વૃષ્ટિ થતી;
ચમકે વિજળીઓ નભ વિષે ગગડાટ વાદળ ગાજતાં,
આવે સપાટા પવનના સૌ ઘર વિષે પેસી જતાં. ૯૦

તે સમય સાધીને દિવાનો તીર સરિતાને ગયો,
ઓ ! નિર્મળા ! એવું વદી તે તુર્ત જળ વાસી થયો;

પત્તો મળ્યો ના તેહનો જળની સમાધી છે કરી,
શશિકાન્ત આ સંસારમાં શોધ્યો મળ્યો ના કૈં ફરી. ૯૧

તે જાણતાં સૌ લોક શોકાતુર અંતરમાં થયું,
રે ! દિવ્ય પ્રેમી જોડલું સંસારને છોડી ગયું;
હે ! દેવ તું સૌ દમ્પતીમાં પ્રેમ એવો સ્થાપજે,
એ યુગલ આત્માને સદા શાન્તી પ્રભૂ તું આપજે. ૯૨

* * * *

જે દિવસ પુત્રી નિર્મળાનો પ્રાણ પરલોકે ગયો,
તે દિવસથી ભોળો પિતા દુઃખથી પથારી વશ થયો;
ઓ પ્યારી પુત્રી ક્યાં ગઈ ? હું મોહમાં અંધો રહ્યો,
રે ! દીવ્ય મ્હારો દીવડો ! મુજ પાપથી ગુલ થૈ ગયો. ૯૩

ના પાસ કો'ને આવવા દે પત્નિને ગાળો દીયે,
તુજ વીણ પ્યારી પુત્રીનું રે ! રક્ત પાપી કો પીયે ?
જા દૂર થા ! જા દૂર થા ! ઓ દુષ્ટ રંડા મુજ થકી,
તુજ ફંદમાં હા ! હું ફસાયો વાત થૈ કર્મે લખી; ૯૪

એ તીવ્ર પશ્ચાતાપથી પ્રેમી પિતા પાગલ થયો,
ત્રણ માસ શેવી મંદગી સંસારને છોડી ગયો;
લોકો તણા અપવાદથી પત્નિ પિયરમાં જૈ રહી,
એ રીત એક કુટુંબની કરૂણાજનક કથની કહી. ૯૫

અષાડી એકાદશી સં. ૧૯૬૮
ગાયવાડી, માધવજી ઠાકરસીનો
નવો માળો—**મુંબઈ.**

લેખક,
"મણિકાન્ત"—હળદરવાસવાળા.

"મ્હારી મીઠી કોયલનું મ્હોત!"

—ગઝલ—

સુકોમળ કંઠની કોયલ સુણાવી રાગ રમતી'તી;
બિચારી બાગ ભમતી'તી અરે! ઘાયલ કરી કોણે?
ન કો'ને દુઃખ તે દેતી ન કો'નું નામ તે લેતી';
છતાં નિર્દોષ પર ગોળી અરેરે! વાપરી કોણે?
કરી ઉત્પન્ન કિરતારે હતી ના કોઇને ભારે;
તથાપી તેહને હણવા, અરે! હિમ્મત કરી કોણે?
દુઃખી આ દિલ મ્હારાને અહા! આરામ દેતી'તી;
મધૂરૂં ગાન ગાતી'તી ગુણી ગાયક હરી કોણે?
હતો હું તેહનો આશક મીઠી મોહક હતી મ્હારી;
મને નારાજ કરવાની કુબુદ્ધિ એ કરી કોણે?
અહા! આંબાતણી ડાળે મનોહર ટૌકતી માળે;
ધડાકે ભોંય પાડી પાપની પ્યાલી ભરી કોણે?
નહિં કોયલ વિના ચાલે હવે આનંદ કો' આલે;
અમારા પ્રેમની દોરી અરેરે! કાતરી કોણે?
અરે! કો' આંહીં આવોને સિતમગરને બતાવોને;
કરૂં શિક્ષા સિતમની હું હવે ઘેલો બન્યો છું હું.

"મણિકાન્ત"

મરકી તથા પ્લેગનો કટ્ટો શત્રુ

રબ્સ એગ્યુ સ્પેસીફીક.

દરેક જગ્યાએ ને એકી અવાજે વખણાઇ ચુકેલું **રબ્સ એગ્યુ સ્પેસીફીક** નામની તાવની દવા મરકી તથા પ્લેગ જેવા તાવનો અકસીર ઇલાજ કે જેથી હાલતો ચાલતો જેવા કે પ્લેગ જેવા તાવો, પીતજવર અને મેલેરીઆ જેવા તાવોને માટે **ઘણુંજ અસરકારક છે.** કે જેથી ગમે તેવી તાવની બીમારી ઝેરી હોય કે સાધારણ હોય, જુનો હોય કે તુરતનો હોય, રોજનો હોય કે એકાંતરીઓ હોય, ઉનો હોય કે ટાઢો હોય તેને હઠાઇ દેવા માટે રબ્સ એગ્યુ સ્પેસીફીક તાકાદ ધરાવે છે તેવું વિદ્વાન ડાકટરોના સર્ટીફીકેટોથી સાબીત થઇ ચુકેલું છે ને એની ખરી ખુબી તો એ રહેલી છે કે આ દવા ત્રણ વખત પીવાથી તાવને સદંતર કાઢી નાંખી દરદીને આરામ કરે છે. મેલેરીયા કે જંગલી ઝેરી તાવ લાગુ પડયો હોય કે પ્લેગની ગાંઠવાળી બુખાર લાગુ પડી હોય અગર કળતર સાથે આવતો તાવ હાડં ધગી ચોથીઓ તાવ, ઉટીયું ટુટીયું કે સાધારણ દરરોજનો જારી રહેતો તાવ વીગેરે દરેક જાતના તાવ ઉપર એટલી તો ફાયદાવાળી છે કે સોના કરતાં કીમતી ગણો તો ચાલે તેમ છે. કોઇબી જાતનો તાવ લાગુ પડતાની સાથે આ દવામાંથી બે ડ્રામ દવા પાણી સાથે મેળવી પીધાથી ઘણોજ ફાયદો થાય છે. તેમ આ દવા પીધાથી પેટ બંધ થઈ જતું નથી ને પાચન શક્તિને વધારે છે, તેમ આ દવા વાપરવાથી કોઈ પણ જાતની ધાસ્તી રહેતી નથી. વળી એટલું તો અજબ થવા જેવું છે કે આ દવા વાપરવા સુધીમાં કોઇ પણ પરેજ રાખવાની જરૂર પડતી નથી. સ્ત્રી અગર પુરૂષો, પૈસાદાર કે ગરીબ, જુવાન કે બુઢ્ઢા વીગેરેને ઉમરના ફરક વગર એકજ સરખો ફાયદો કરે છે. કીંમત બાટલી એકના આના બાર.

બનાવનાર—**રબ્સ એન્ડ કંપની (ઇન્ડીઆ)**

સોલ એજન્ટ મેસર્સ ફતેચંદ દોલતચંદ,

ત્રણ દરવાજા—**અમદાવાદ.**

ચસમા! ચસમા!! ચસમા!!!

ખાસ વિલાયતથી મંગાવેલા ખરા **પેબલના ચસ્મા** અમારા ત્યાંથી ઘણાજ સસ્તા ભાવથી મળશે. દાક્તરી ચસ્માની પેટીમાંથી **આંખ** તપાસી **ચસ્માનો નંબર મફત** કાઢી આપવા માટે ખાસ અનુભવી ડૉકટર રોકવામાં આવ્યા છે. તે સીવાય મોતીઆના ચસ્મા તથા ચસ્માની ફ્રેમો, ઇલ્યુમીનીમ, રોલ્ડગોલ્ડ, કેરેટ વીગેરે મળશે. દરેક જાતના **કંપાઉન્ડ ગ્લાસ** પણ અમારે ત્યાં મળે છે. અમારે ત્યાંથી લીધેલો પેબલના ચસ્માનો નંબર એક વરસ સુધી પૈસા લીધા વિના ફેરફાર કરી આપવામાં આવે છે. એક વરસ પછીથી અમારે ત્યાંથી લીધેલા ચસ્મા અગર જુના પેબલના ચસ્માનો નંબર ફક્ત એક રૂપિઓ લઈ કાચ ફેરફાર કરી આપવામાં આવે છે. જૈનના સાધુ–સાધ્વીઓને નફો લીધા વિના **ચસ્મા** આપવામાં આવશે.

ફતેચંદ દોલતચંદ શાહ,
ઠે. ત્રણ દરવાજા—**અમદાવાદ.**

રબ્બસ બાલામૃત.

રબ્બસ બાલામૃત—આ ઓસડ પીવામાં મધુર અને સ્વાદિષ્ટ હોવાથી છોકરાઓ હોંશેથી પીએ છે. આ દવા નબળાઇ થનારા છોકરાઓના રોગો ઉપર બહુજ અસરકારક હોવાથી તેનો ઘણોજ બ્હોળો ફેલાવો થયેલો છે, ને બચ્ચાઓના દરેક દરદો માટે **રબ્બસ બાલામૃત** ઘણુંજ ફાયદાવાળું છે. ફકત **કીં. બાટલી એકના બાર આના.**

એજન્ટ,
ફતેચંદ દોલતચંદ શાહ.
ખરા પેબલના ચસ્મા, તથા દવા વેચનાર
ત્રણ દરવાજા—**અમદાવાદ.**

श्रीहरिः

છુટક, કાવ્ય.

(લેખક–શંકરલાલ મગનલાલ પંડયા)

"કનૈયાની બંસી" !

—ગઝલ—

કનૈયા કા'ન ઓ મ્હારા બજાવો બંસળી પ્યારા. એ ટેક.
મધુરી બંસળી વાગે, સુકોમળ કાનને લાગે;
રસીક હું બંસળી રાગે, અજબ જ્યોતી હૃદય જાગે.
ઢળે અંતર અમીધારા, બજાવો બંસળી પ્યારા– કનૈયા.
ભુલીને ભાન હું ભટકું, સુણાયો શબ્દ આ કયાંથી ?
દિવાની થૈ દિશા દોડું ઝમકતો નાદ એ જ્યાંથી.
દિયો દર્શન દયાવાળા, બજાવો બંસળી પ્યારા– કનૈયા.
કહે છે લોક કાનુડો અજબ જાદુ જરૂર જાણે;
અહાહા ! બંસીના નાદે નગર નરનારીને તાણે.
ત્રિકમ તાબે–બનું તારા બજાવો બંસળી પ્યારા– કનૈયા.
ગમે તે લોક છો બોલે તમો પર પ્રેમ છે મ્હારો;
ઉગારો આપની દાસી ભરૂસો છે મને તારો.
નરોત્તમ ના થશો ન્યારા–બજાવો બંસળી પ્યારા– કનૈયા.

કહે "શંકર" કનૈયાની સુણીને બંસી હા ! સુંદર !
બની ઘેલી સકળ ગોપી મધુરો નાદ એ મનહર !
વિભૂ વસજો હૃદય મ્હારા, બજાવો બંસળી પ્યારા— કનૈયા.

"મણિકાન્ત."

"તું શું કરે ?"

ગઝલ—સોરઠી (હરિગીતમાં પણ ચાલશે)

આ કાષ્ટની માળા અરે ! તું ફેરવીને શું કરે ?
કિરતાર ના અંતર વિષે હસ્તે ધરી—તું શું કરે ?
નિત્ય ન્હાય નિર્મળ નીરથી સરિતા સરોવરમાં જઇ;
પણ મેલ ના મનનો મટયો જર વાપરી—તું શું કરે ?
ટીલાં અને ટપકાં કરી છે ભસ્મ સૌ અંગે ભરી;
પણ શરીરમાં શયતાન છે ભભુતી ભરી—તું શું કરે ?
બસ રામ રામ પુકારતો, પણ પ્રેમના પ્રભુના પરે;
ના રે'મ તુજ હૃદયે રહે ઇશ છેતરી—તું શું કરે ?
રે ! દેવ દર્શન માટ તું ફરતો ફરે સૌ મંદિરે;
આકીન ના અંતર વિષે ફોગટ ફરી—તું શું કરે ?
તું નેત્ર ઢાંકીને સદા બસ ધ્યાન ધરતો ઢોંગથી;
પણ ચિત્ત તુજ ચંચળ રહે ફતવા કરી—તું શું કરે ?
એકાદશીને અન્ય કૈં ઉપવાસ કરતો કષ્ટથી;
પણ ભ્રષ્ટ છે તુજ ભાવના ભૂખેમરી—તું શું કરે ?
જે ડોળ રાખે બ્હારનો તે હોય જો હૈયા વિષે;
હરિ હાથ છે "શંકર કહે ખટપટ કરી—તું શું કરે ?

"મણિકાન્ત."

"વ્હાલાની વાટ જોતી વીરહી વામાનું ખટરૂતુનું અવલોકન"!

ગઝલ—સોરઠી (હરિગીતમાં ચાલશે.)

પરદેશમાં પ્રિયતમ ગયા નારી તજી ન્યારા થયા;
 રે! વાયદા જાયે વહ્યા ભરથાર-કાં આવ્યા નહિં ?

આવી વસંત રૂતુ રૂડી પુલ પાન વૃક્ષે લાવતી';
 ના ભાવતી દિલ દાહ છે દિલદાર-કાં આવ્યા નહિં ?

કલ્લોલ સૌ પક્ષી કરે કોયલ કરે ટૌકારરે;
 સંતાપતા એ શબ્દ હા! સુખકાર-કાં આવ્યા નહિં ?

ગ્રીષ્મે ઘણી ગરમી પડે બળતું હ્રુદય ઝાઝું બળે;
 પણ પ્રેમ પાણી પ્રીતથી પાનાર—કાં આવ્યા નહિં ?

પંખા પવન ગમતાં નથી અત્તર સુગંધી શું કરૂં ?
 વાલમ વિના વસમું બધું વરનાર—કાં આવ્યા નહિં ?

વર્ષા વિષે વારી પડે હરિયાળી સૌ પૃથ્વી કરે;
 નવ શાન્ત હું મમ શરિરના શણગાર-કાં આવ્યા નહિં ?

આકાશ ચમકે વીજળી ગગડાટ વાદળ ગાજતાં;
 બોલે પપૈયા મોર પણ દુઃખહાર-કાં આવ્યા નહિં ?

આસો પુનમની ચાંદની રૂતુ શરદમાં શોભે ઘણી;
 પણ અધર રસ પાનાર ને પીનાર-કાં આવ્યા નહિં ?

પંથી ઘરે પાછા ફર્યા દિપોત્સવી દિન આવયા;
વિરહી હૃદયમાં વ્હાલથી વસનાર–કાં આવ્યા નહિં ?
હેમંતમાં સૌ હોંશથી નરનારીઓ ક્રીડા કરે;
ચતુરા કહીને ચિત્તથી ચ્હાનાર–કાં આવ્યા નહિં ?
ઠંડી પડે થરથર ધ્રુજું બાળા બની છું બ્હાવરી;
પકવાન સાથે પ્રેમથી જમનાર–કાં આવ્યા નહિં ?
વાયુ શિશીરે વાય છે વામા ઘણી ગભરાય છે;
મમ કષ્ટને હરનાર એ સરદાર–કાં આવ્યા નહિં ?
ફુલ પાન વણ વૃક્ષો થયાં ભયકાર આ ભવ ભાસતો;
અકળાઉં છું અબળા તણા આધાર–કાં આવ્યા નહિં ?
આવ્યા દિવસ હોળી તણા મોહન પધાર્યા મંદિરે;
વામા ગળે વળગી પડી વ્હાલા ભલે આવ્યા અહીં.

"મણિકાન્ત."

"જનુની જણ, તો જણ જન એવા!"

–ચંદ્રાવળા–છંદ–

(૧)

જનુની જણ, તો જણ જન એવા, દાતા, ભકતા, શૂર,
સ્વદેશની શેવામાં દાના, પર ઉપકારી પૂર;
પર ઉપકારી પૂર કહાવે, જે બોલે તે તુરત બજાવે,
નવ પથ્થર તે ઝવેર જેવા, જનુની જણુ, તો જણુ જન એવા?

"દાતા"— (૨)

દયા તણો દરિયો છે દાતા, દીન પર જેનો પ્યાર,
ભૂખ્યાને ભોજન તે આપે, અપંગનો આધાર;
અપંગનો આધાર ન ડરતા, પરમારથમાં ધન વાપરતા,
કૃપણ કદી ના મનથી થાતા, દયા તણો દરિયો છે દાતા ?

"ભક્ત" (૩)

ભૂધરની ભક્તિ મન ભાવે, ગાતા તેનું ગાન,
કામ ક્રોધ મદ માયા ત્યાગે, જ્ઞાન વિષે ગુલતાન;
જ્ઞાન વિષે ગુલતાન રહેતા, હરદમ હરિનું નામજ લેતા,
સૌ પર સરખો પ્યાર બતાવે, ભૂધરની ભક્તિ મન ભાવે !

"શૂરો"— (૪)

શોભે રણ સંગ્રામે શૂરો, ધરી ઢાલ તરવાર,
દુશ્મનના દળમાં જૈ ઘૂમે, ડરે નહિં તલભાર;
ડરે નહિં તલભાર હૃદયમાં, હોય ભલે તે ભારી ભયમાં,
પ્રાણ અર્પવામાં પણ પૂરો, શોભે રણ સંગ્રામે શૂરો !

(૫)

જનુની જણ, તો જણ જન એવા, કવિ લેખક ગુણવાન,
લેખ લખી સંસાર સુધારે, જેને અંતર જ્ઞાન;
જેને અંતર જ્ઞાન રહે છે, જળ સમ જગમાં જ્ઞાન વહે છે,
સ્વદેશની કરતા તે શેવા, જનુની જણતો જણ જન એવા !

"મણિકાન્ત"

"જનુની ના જણજે જન એવા!"

—ચંદ્રાવળા–છંદ—

(૧)

જનુની ના જણજે જન એવા, લુચ્ચા ચોર લબાડ,
અભિમાની અવગુણના પોષક, કરે ન કો'પર પા'ડ;
કરે ન કો'પર પા'ડ કદાપી, અપંગને કૈં શકે ન આપી,
જાણો તે જન છે જડ જેવા, જનુની ના જણજે જન એવા !

(૨)

જનુની ના જણજે જન એવા, વ્યભિચારી ચંડાળ,
આપ મતલબી અને અદેખા, ખોટું આપે આળ;
ખોટું આપે આળ ખરાને, ભાર રૂપ તે છેજ ધરાવે,
જાણ જનાવર ઝેરી જેવા, જનુની ના જણજે જન એવા !

(૩)

જનુની ના જણજે જન એવા, જે ચુગલી કરનાર,
ભોળા જનનાં દીલ ભમાવે, દુર્ગુણના ભંડાર;
દુર્ગુણના ભંડાર કહાવે, માતપિતાનું નામ લજાવે,
જનમે તુજને દોષજ દેવા, જનુની ના જણજે જન એવા !

(૪)

જનુની ના જણજે જન એવા, લોભી ને કંજૂસ,
પૈ ના પરમારથમાં આપે, મૂર્ખા મખ્ખીચૂસ;

મૂર્ખા મખ્ખીચૂસ કહાવે, ખાય ન પોતે ના ખવરાવે,
સ્વદેશની કરતા ના શેવા, જનુની ના જણજે જન એવા !

(૫)

જનુની ના જણજે જન એવા, નિમકહરામી હોય,
ખાતા જેનું ખોદે તેનું, નહિં વિચારી જોય;
નહિં વિચારી જોય કદાપી, ભલે ભરૂસે રહો તથાપી,
છે જીવતા પણ શબના જેવા, જનુની ના જણજે જન એવા !

"મણિકાન્ત"

"શું ગ્રહણ કરશો?"

રાગ—માઢ.

જેણે જીવતર જૂઠું જાણ્યુંરે, તે તરશે આ સંસાર;
પણ મિષ્ટ ગણીને માણ્યુંરે, તે સમજ્યો ના કૈં સાર.
દુનિયાં દહીંની ગોરસી છે, ભીતર માખણ ખાસ;
સમજુ જન જે માખણ ખાશે, મૂર્ખા ખાશે છાશરે. તે તરશે.
દુનિયાં દરિયો છે ઉંડોરે, મુક્તાફળ દેનાર;
શાણા મુક્તાફળ મેળવશે, ગોતે શંખ ગમારરે. તે તરશે.
જગબાજી પાસા તણીરે, ખેલે સૌ નરનાર;
હારી જાશે હીર વિનાનો, પાડે ચતુર પોબારરે. તે તરશે.
બાગ ખીલ્યો છે ખલ્કનોરે, પુષ્પ અનૂપમ સાર;
મોગરો ગુલ ગુણિયલ જન સુંઘે, કેતકી લે કુંભારરે. તે તરશે.
મોદક છે બે હસ્તમાંરે, મિષ્ટ અને વિષદાર;
મિષ્ટ જમો "મણિકાન્ત" કહે છે, વિષ જીવને હરનારરે. તે તરશે.

"મનહર મુરલી !"

—આશાગોડી—

મનહર મુરલી વાગી, કનૈયાની મનહર મુરલી વાગી.
સુતી હતી હું ભર નિંદ્રામાં, શબ્દ સુણીને જાગી—કનૈયાની.
બની બ્હાવરી બંસી નાદે, ઉઠી હું આળસ ત્યાગી—કનૈયાની.
મોહિત થૈ હું મુરલી સ્વરમાં, મુરલીધરની રાગી—કનૈયાની.
મનહર મોહનને મળવાની, લગન અલૌકિક લાગી—કનૈયાની.
કહે દીન "શંકર" શ્યામ મળેથી, ભવની ભાવટ ભાગી—કનૈયાની.

"ગાયોનો પોકાર !"

—ગઝલ—

અરે ! ઓ હીંદના બેટા અમારૂં હીત ચ્હાનારા;
બનીને સુસ્ત કાં બેઠા ? અમારૂં દૂધ પીનારા.
અમારા માંસના માટે કસઇઓ કાપતા અમને;
અમારી દીનની ફરિયાદની દરકાર ના તમને.
અમારાં બાળ તરછોડી તમોને દૂધ તો દઇએ;
અમારા દુઃખની વાતો કહોને ક્યાં જઈ કહીએ ?
હજારો ગાય દરરોજે કપાયે હીંદમાં હાયે !
તમોને છે નહિં પરવા અમોને કષ્ટ જે થાયે.

અમારા પુત્ર ખેતીમાં તમોને કામ આવે છે;
અતીશે ભાર ખેંચીને સરસ શેવા બજાવે છે.
તમારા બાપ દાદાઓ અમોને માન દેતા'તા;
કહીને ગાય માતા સૌ અમારી શેવ કરતા'તા.
અમારો વધ થતો અટકાવવાને પ્રાણ પણ દેતા';
અરે ! પુત્રો તમે તેના અમારી દાદ ના લેતા.
તમારા શાસ્ત્રના લેખો તપાસો હીંદુઓ પ્યારા !
ઘણું છે પાપ ગૌવધથી સુણોને સ્નેહીંયો મારા.
બચાવો ને–બચાવો રે ! કતલ થાતાં બચાવો ને !
અમારો ગુણ લ્યો હૈયે જરા શેવા બજાવો ને !
અમારી અર્જ લ્યો ધ્યાને અમારાં આંસુ લ્હોનારા !
અમારૂં દુઃખ દેખીને અમારે માટ રોનારા !

"મણિકાન્ત."

"ઐક્યતા !"

—ગઝલ—

અમારૂં તે તમારૂં છે તમારૂં તે અમારૂં છે;
અમારા ને તમારામાં પ્રભુનું નામ પ્યારૂં છે.
અમે જગદીશને ભજીયે તમે અલ્લાહ ઉચારો છો;
અમે શ્રી રામને રટિયે તમે રહેમાન ધારો છો.
અમે ગીતાતણા રાગી તમે કૂરાન માનો છો;
સહુનું તત્વ છે એક છતાં કાં ભેદ જાણો છો ?

તમે છો હીંદના બેટા અમે પણ હીંદના જાયા;
બિરાદર આપણે બન્ને સકળને હીંદની છાયા,
અરેરે ! ધર્મના લીધે ગણો જૂદાઇ કાં પ્યારા !
કુસંપે કલેશ કાં માંડો ? અરે ઓ ! બંધુઓ મ્હારા ?
ભલો સુલ્તાન અકબરશાહ પ્રજામાં ભેદ ના રાખ્યો;
ગણી સૌ કોમને સરખી અમર રસ યશતણો ચાખ્યો.
કુસંપે નાશ થૈ લક્ષ્મી કુસંપે દેશ છે દુઃખિયો;
તજી તોફાન જાતીનું બનાવો દેશને સુખિયો.
અરે ! ઓ ! બંધુ હીંદુઓ ! બિરાદર હે ! મુસલમાનો !
બનો એકત્ર નિજ માટે સ્વમાતા હીંદને જાણો.

" મણિકાન્ત."

"તે દુનીયાંના દેવતા !"

-સોરઠા-

નારાયણનું નામ, અંતરથી અળગું નહિં;
હરદમ રટતા રામ, તે દુનિયાંના દેવતા. ૧

પરમારથમાં પૂર, પરહિત માટે પ્રાણ દે;
દયા થકી ના દૂર, તે દુનિયાંના દેવતા. ૨

જૂઠ તણી ના જાણ, સત્ય સદા જે બોલતા;
છે સદ્ગુણની ખાણ, તે દુનિયાંના દેવતા. ૩

પરધન પરની નાર, પેખીને લલચાય ના;
ગણે અસીની ધાર, તે દુનિયાંના દેવતા. ૪

અંતર ના અભિમાન, જ્ઞાન હૃદયમાં ગરજતું;
દે સૌને સન્માન, તે દુનિયાંના દેવતા. ૫

અપંગનો આધાર, ભુખ્યાને ભોજન દીયે;
દુઃખિયાંનો દાતાર, તે દુનિયાંના દેવતા. ૬

લોભ ક્રોધ ને કામ, અંતરથી અળગાં કરે;
મોહતાણું ના નામ, તે દુનિયાંના દેવતા. ૭

પર દુઃખ દેખી આપ, આંસૂડાં આંખે ભરે;
દિલે દયાની છાપ, તે દુનિયાંના દેવતા. ૮

નિર્મળ આપે ન્યાય, પક્ષપાત પ્યારો નહિં;
સાચાને જે સ્હાય, તે દુનિયાંના દેવતા. ૯

સ્વદેશની જે શેવ, કરતા સ્નેહ થકી સદા;
તે દુનિયાંનો દેવ, શાખ લખો "શંકર" તણી. ૧૦

"**મણિકાન્ત.**"

"ગૌ રક્ષા કરો !"

-ધીરાના પદનો રાહ-

સુખ સૌ કરનારીરે, મરતી માતા "ગાવડી";
દુઃખ દરિયે તરનારીરે, નવ ડુબવાદો નાવડી. સુખ.
માંસ ને માટે ક્રૂર કસઇયો, આણે તેનો કાળ;
બળતણ સાટે કલ્પતરૂનો, છેદ કરે તત્કાળ.
ઘૃત માખણ દેનારીરે, દહીં દુધ દાતા-"ગાવડી." સુખ.

તેના તનૂજો બળદ કહાવે, ઉપાડે અતી ભાર;
ખેતર ખેડે જગ્ત જીવાડે, કાં વિસરો ઉપકાર?
જે જંગલ ચરનારીરે, પણ નવ મ્હાતા—"ગાવડી." સુખ.
પોતાનાં છોરૂ તરછોડી, પય દુનિયાંને પાય;
ગાય સમાન ગરીબ ન કોઇ, જ્યાં દોરે ત્યાં જાય.
અમૃત રસ ઝરનારીરે, ગુણ સૌ ગાતા—"ગાવડી." સુખ.
કેમ કૃતઘ્ની થયા હિંદુઓ? ગાયો માગે દાદ;
ન્યાયી પ્રજા પાળક રાજાને, પ્હોંચાડો ફરિયાદ.
વણ મ્હોતે મરનારીરે, બળદ જનેતા—"ગાવડી." સુખ.
ગૌહત્યાથી પાપ ઘણું છે, અટકાવો ધરી ટેક;
શાસ્ત્ર તમારાં શાખ પુરે છે, વાંચો કરી વિવેક.
વૈતરણી તરનારીરે, છે તે ત્રાતા—"ગાવડી." સુખ.
હે ધનવાનો! ધનને ખરચો, ગૌરક્ષાને માટ;
ધર્મ કરો "**મણિકાન્ત**" કહે છે, દુષ્ટો વાળે દાટ.
વણ અપરાધે મારીરે, પાપી ખાતા—"ગાવડી". સુખ.

"તો શું?!!!"

–ગઝલ–

કદર વણ નોકરી કો'ની કરી યા ના કરી તો શું?
યકિન વણ હસ્તમાં માળા ધરી યા ના ધરી—તો શું?
મહોબત વીણ મહબુબની કદી સંગાથ બેસીને;
શરાબોની સરસ પ્યાલી ભરી યા ના ભરી—તો શું?

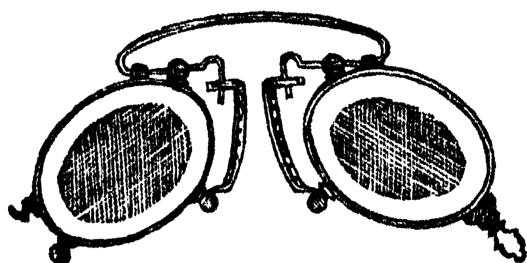
મહા મહિના તણી મોસમ ગગનમાં વાદળી ગાજે;
અરે! એ વાદળી ભૂ પર ઝરી યા ના ઝરી—તો શું ?
ચતુરાને નથી વ્હાતો ચતુરા ના મને વ્હાતી;
કદી એ સ્નેહ વણ સાદી ઠરી યા ના ઠરી—તો શું ?
અનીતિ કાર્ય આદરતાં અવલથી ના ડરી રામા;
બનીને ભ્રષ્ટ ભુંડી તે ડરી યા ના ડરી—તો શું ?
મનુષ્યોથી ભરી હોડી ડુબી જૈ મધ્ય દરિયામાં;
પડી ઊંધી તરી પાછી તરી યા ના તરી—તો શું ?
નથી મન મોહમાં રમતું કદી ના કામની ઇચ્છા;
અરે ! કુબજા મળી તો શું ? મળી જો ગુલપરી—તો શું ?
ગઇ ઘરને તજી રામા અવરથી સ્નેહ છે સાંધ્યો;
પછી પસ્તાઇને પાછી ફરી યા ના ફરી—તો શું ?
કમાયો કષ્ટથી પૈસા કદી કોડી નહિં ખરચી;
મુરખ મુફલિસ રહ્યો તો શું ? અગર દોલત મળી—તો શું ?
કહે "શંકર" ધરીને જન્મ જો પરમાર્થ ના પોષ્યો;
જીવે જગમાં કદી તો શું ? ગયો તે જો મરી—તો શું ?

મુંબઇ,
તા. ૧૫–૭–૧૯૧૨.

લેખક
શંકરલાલ મગનલાલ પંડયા
હળદરવાસવાળા.

ચસ્મા! ચસ્મા!! ચસ્મા!!!

ખાસ વિલાયતથી મંગાવેલા ખરા **પેબલના ચસ્મા** અમારા ત્યાંથી ઘણુાજ સસ્તા ભાવથી મળશે. દાક્તરી ચસ્માની પેટીમાંથી **આંખ** તપાસી **ચસ્માનો નંબર મફત** કાઢી આપવા માટે ખાસ અનુભવી ડૉકટર રોકવામાં આવ્યા છે. તે સીવાય મોતીઆના ચસ્મા તથા ચસ્માની ફ્રેમો, ઇલ્યુમીનીમ, રોલ્ડગોલ્ડ, કેરેટ વીગેરે મળશે. દરેક જાતના **કંપાઉન્ડ ગ્લાસ** પણ અમારે ત્યાં મળે છે. અમારે ત્યાંથી લીધેલા પેબલના ચસ્માનો નંબર એક વરસ સુધી પૈસા લીધા વિના ફેરફાર કરી આપવામાં આવે છે. એક વરસ પછીથી અમારે ત્યાંથી લીધેલા **ચસ્મા** અગર જુના પેબલના **ચસ્માનો** નંબર ફક્ત એક રૂપિઓ લેઇ કાચ ફેરફાર કરી આપવામાં આવે છે. દરેક કોમના સાધુ-સાધ્વીઓ તથા સંતને નફો લીધા વિના **ચસ્મા** આપવામાં આવશે.

તમામ જાતના બીસકીટ, જામ જેલી, ઇંગ્રેજી દવાઓ, ચાહ, કાફી, મુરબ્બા, ગંગાગુલાબજળ, સુગંધીદાર હેરઓઇલ, દરેક જાતનાં અત્તરો, પરફ્યુમરી, પાઉડરના પાકીટો, સોલીસોડો, અત્તરો તથા ઇંગ્રેજી દવાઓ, સેન્ટ, સાબુ, કેસર, કસ્તુરી, અમબર, બરાસ, ચાંદીના વરખ, સુગંધીદાર અગરબત્તી વીગેરે જથાબંધ તથા છુટક અહીંથી મળશે.

દીલ્હીવાળા લાલા બીશનદયાળ ધરમદાસ અત્તરવાળા.

ઠે. જુમામસીદની સામે-**અમદાવાદ.**

શ્રીહરિઃ

"ટોળક બંધુને સવિનય વિનંતી."

હરિગીત છંદ.

ઔદીચ્ય ટોળકીયા તણા સંતાન છો શાણા ત્હમે,
તમ જ્ઞાતિનો શેવક વિનય ને સ્નેહથી તમને નમે;
દિન અર્જ આ મમ એક છે દિલમાં ધરો તે દ્વિજવરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૧

જે આ સભાના કાયદા તે ક્યાંય પણ પોષાય ના,
મનને ગમ્યું સૌ કો કરે પ્રતિબંધ તેનો થાય ના;
દુઃખકર કુધારા છે ઘણા જે બંધ કાં ના તે કરો?
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૨

હાંસી કરે સૌ હોંશથી ભૂદેવ ભેગા થાય છે,
ભાષણ નકામાં ભરડતા હો! હા! કરી વેરાય છે;
ના ન્યાતનું ધોળે કશું ડાહ્યા ઘણા છે દ્વિજવરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૩

છે વિપ્ર નેતા વિશ્વના પણ તે અનીતિ આદરે,
નહિં હીત ઇચ્છે આપનું તે અન્યનું કેવું કરે?
અપવાદ એ ઓછો નથી પણ ધ્યાનમાં ના તે ધરો;
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૪

સૌ કો કહે કે વર્ષથી કૉંગ્રેસ ભેગી થાય છે,
ના ફંડ કૈં ભેગું કર્યું રે! ક્યાં કુધારા જાય છે;

રે! ઉન્નતિ જ્ઞાતિ તનોને કેળવીને કૈં કરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૫
નવ બંધ થાતાં બાળલગ્નો બહુ બુરૂ તે થાય છે,
બાળો વરસ પટ્ સાતની તે સાસરે સંધાય છે;
નિપજે પ્રજા નિર્બળ અરે! તન સુખ ત્હેનું કાં હરો?
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૬
કૈં તો બિચારી બાળવિધવા અલ્પ વયમાં થાય છે,
સંસાર સુખ ચાખ્યા વિના ખૂણા વિષે ખડકાય છે;
શું દમ્પતીનો ધર્મ છે? જાણ્યા વિના ના કૈં કરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૭
રે! દીકરીના દોકડા લેવાય છે નિજ ન્યાતમાં,
વય ગુણ કૈં જોવાય ના નાણાં મળે જ્યાં હાથમાં;
બસ સુખ સૌ તનયા તણું હાથે કરીને કાં હરો?
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૮
હા! વિત્ત હરવા વૃદ્ધ–રોગી–આંધળો પણ નવ જુવે,
હોયે અપંગ–અનાથ–નિર્બળ નાંખતા કન્યા કુવે;
રંડાય કે છંડાય તે દિલમાં દયા કૈં ના ધરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૯
નવ બંધ થાતાં બારમાં લાડુ ઉડાવો લ્હેરમાં,
દેવું કરી દા'ડો કરો નવ ખાખ ખાવા ઘેરમાં;
ચગદાઇ પરના રણ તળે જીવતર અકારૂં કાં કરો?
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૧૦

જે ઘેર મૃત્યુ હોય ત્યાં રો-પીટ ઝાઝી થાય છે,
પણ બારણામાં પ્રેમથી પકવાન તો પીરસાય છે;
મૃત્યુ ભલે હો યુવકનું પણ મુખમાં મોદક ધરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૧૧

સીમંતમાં પણ ખર્ચ છે બીજી રૂઢી ના છાજતી,
નિચ ઢોલી સાથે નારીઓ નખરાં કરીને નાચતી;
વગડાવી વાજાં વ્હાલથી કાં લોકને ભેગા કરો?
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૧૨

વળી લગ્નનાં છે ખર્ચ મ્હોટાં તે કમી કૈં થાય ના,
ઘર બાળીને તીરથ કરો એ આંખથી જોવાય ના;
ઘરમાં મળે ના અન્ન ને પ્હેરી પિતાંમ્બર કાં ફરો?
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૧૩

ગાયે ફટાણાં નારીઓ નિજ લાજને નેવે મુકી,
બસ સાંભળો છો હોંશથી ચતુરાઇ કાં જાઓ ચુકી?
રે! સાંભળે મા-બ્હેન પણ ના ધ્યાનમાં તેને ધરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૧૪

ઉંચા અમે કોઇ કહે કન્યા બીજે ના આપીયે,
પણ આપનારો હોય તો બે ઉપર ત્રીજી સ્થાપિયે;
કન્યા રડે રખડે ભલે પ્હેરામણી પ્હેલાં ધરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો? ૧૫

એ વણ બીજા કૈં દોષ છે તે ક્યાં જરા જોવાય છે,
નિર્ધન અને નિસ્તેજ જ્ઞાતી ભાઇ થાતા જાય છે;

હે શીખ યા ભય-દંડથી અટકાવ બસ તેનો કરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ? ૧૬
ખોટાં ખરચ અટકાવીને પૈસા ભરાવો ફંડમાં,
તન કેળવો જ્ઞાતી તણા બસ નામના નવખંડમાં;
થાયે ઉદય કૈં આપણો એવા ઇલાજો આદરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ? ૧૭
રે ! એકડા ને બેખડાની રીત કૈં સારી નહિં,
વિભાગ પાડો ન્યાતના એ ભૂલ શું ભારી નહિં ?
સૌ સંપસંપીને રહો કન્યા અછત શાને કરો ?
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ? ૧૮
લ્યો જૈન કેરો દાખલો કૉન્ફરન્સ તેઓની ખરી,
તારી અહા ! નિજ ન્યાતને કૈં કૈં સુધારાઓ કરી;
રે ! કોમ સુધરે અન્ય ને કાં આપ અંધારે ફરો ?
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ? ૧૯
કૉન્ફરન્સ ભરવાની મના મ્હારી નથી શાણા સુણો,
આરંભ છે એ ઉદયનો છે લાભ એ માંહી ઘણો;
પણ ખંત રાખીને ખરી "યાહોમ" પગ આગળ ધરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ? ૨૦
અંતર બળે માટે કરી કટુ વચન આ બોલાય છે,
પણ તે બદલ સૌ સુજ્ઞની "**મણિકાન્ત**" માફી ચ્હાય છે;
રે ! બોલવું બાકી રહ્યું તડભેદને પણ પરહરો;
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ? ૨૧

મુંબઇ. } જ્ઞાતિશેવક,
તારીખ ૨૫-૫-૧૯૧૨ } **મણિકાન્ત**-હળદરવાસવાળા.

અગાઉથી આશ્રય આપનાર ગ્રહસ્થોનાં નામ.

નામ.	પ્રત.
અમદાવાદ—ભદ્ર.	
મહારાજ રામબલીપ્રસાદ પ્રાગ. ભદ્રકાળી માતાના પુજારી.	૫૦
રાવ કાનુજી જીવાજી	૮
શીંદે બળવંતરાવ લાડબા	૫
એક સદ્ ગ્રહસ્થ	૫
ખાસબજાર.	
રા. મણીશંકર ત્રીભોવન	૧૦
ગાંધી વાડીલાલ લાલજી	૫
ગાંધી અમરતલાલ ધનજી	૫
ઘાંચી મંગળદાસ લખમીચંદ	૫
શેઠ છોટાલાલ ધનજી	૫
શેઠ ડાહ્યાભાઈ લાલજી	૫
ગાંધી ચમનલાલ મગનલાલ	૪
માળી ત્રીકમલાલ શામળદાસ	૪
ગાંધી નાથાલાલ ભગવાનદાસ	૧
ગાંધી બાપાલાલ ધનજી	૧
ઘાંચી અચરતલાલ રણછોડ	૧
ગાંધી મણીલાલ મગનલાલ	૧
ગાંધી રામજી નથુભાઇ	૧
ઘાંચી ચુનીલાલ રણછોડ	૧
નાયક જગજીવન રામદાસ	૧
ક્ષત્રી ભાઉરાવ મનાજી	૧
પરોત ચીમનલાલ હરજીવન	૧
બારબર બેચર ત્રીકમ	૧
ઘાંચી વ્રીજલાલ મનસુખરામ	૬
લાલદરવાજા.	
ઘાંચી જમનાદાસ મગનલાલ	૩૦
ઘાંચી ધનજી પરસોતમ	૨૦
શેઠ દારાશા શાપુરજી	૫
શેઠ ધનજીશા ફરદુનજી	૨
મી. મેરાબખાં નુરખાં બલુચ	૧
સલાપોસરોડ.	
ઘાંચી ગણપત મગનલાલ	૧૦
,, પાનાચંદ મગનલાલ	૮
શેઠ મેહેરવાનજી દીનશાજી પટેલ	૧
મીરજાપુર.	
સૈ. અબરારહુશેન મનવરહુશેન	૧
સેખ મહમદમીયાં સેખ અમીર મીયાં	૧
સૈ. હુસેનમીયાં હેમદમીયાં	૧
શાહપુર.	
રા. જગજીવનદાસ મનસુખરામ	૧
રા. ચંદુલાલ ભોગીલાલ	૧
રા. ગીરજાશંકર લીલાધર	૧

નામ.	પ્રત.

પંચભાઈનીપોળ.

ગાંધી સાંકળચંદ ચુનીલાલ	૮
શા. અંબાલાલ કેશવલાલ	૫

સીવ્હીલ હૉસ્પીટલ પાસે.

રજપુત બાલુભાઈ જેશીંગ	૫
ભાવસાર ચુનીલાલ ગોપાળજી	૧
શા. શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ	૧
ત્રિવેદી મોહનલાલ ભુલાભાઈ	૧

ત્રણદરવાજા.

શા. ફતેચંદ દોલતચંદ ચશ્માવાળા	૧૦
શા. રતીલાલ પ્રેમચંદ	૮

બાબુરાવનો મહેલ્લો.

રાવ ત્રીકમલાલ ધાઉજી ઓરાઠે	૧
રાવ દોલતરાવ લક્ષ્મણરાવ ઓરાઠે	૧
રાવ ગણપતરાવ નારણરાવ ગવારે	૧
રાવ હનમંતરાવ સદુજી ઐરે	૧

હોપમારકીટ.

ભાડભૂંજા બાપાલાલ છોટાલાલ	૧
શા. ગીરધરલાલ હરિકિશનદાસ (લ્હેરી)	૧
મી. બાવા ગોર.	૧

ઢાલગરવાડો.

મહારાજ વ્રિજલાલ ગંગાપ્રસાદ (ભદ્રકાળીના પુજારી)	૮

નામ.	પ્રત.
રાવ પરસરામ બીમરાવ(પેઇન્ટર)	૧

ઢાળાપીઠ નવો વાસ.

રા. ચીમનલાલ મુળશંકર વ્યાસ	૧

રાયખડ.

રજપુત બાખાભાઈ જોઈતારામ	૧
મહારાજ કાલકાપ્રસાદ ગણેશ પ્રસાદ	૧
મી. સીરીબ શિવલાલ	૧

તાજપુર તાડની શેરી.

રા. ચમનલાલ જગજીવન	૧
રાવળ હરીલાલ નારણભાઈ	૧

જમાલપુર.

મી. ગ્યાસુદીન નુરબક્ષ	૧
રા. કાશીરામ કીરપાશંકર	૧
મી. ચમનલાલ જયરામ	૧
મી. નથુભાઇ શંકરભાઇ	૧
ઘાંચી પાનાચંદ પરસોતમ	૧
મી. ચમનલાલ નથુભાઇ	૧

કાજીના ધાબે.

દવે રતીલાલ ચીમનલાલ	૧
ક્ષત્રી ચંદુલાલ હીરાલાલ	૧

આસ્તોડીયા ચકલો.

મી. સુલતાનજી અલીજી	૨

ઢાળની પોળ.

રા. કેશવલાલ બુલાખીદાસ	૧
રા. પરસોતમ છગનલાલ	૧

નામ.	પ્રત.

માંડવીની પોળ.

શા. ચંદુલાલ ગોરધનદાસ	૧
શા. ગોપાળદાસ રણછોડ	૧
શા. હીમતલાલ કલ્યાણદાસ	૧
મી. માણેકલાલ દેવશંકર	૧
ત્રવાડી મણીલાલ મયારામ	૧
મેહેતા છગનલાલ હરીભાઈ	૧

માણેકચોક.

ગાંધી ચમનલાલ કાળીદાસ	૮

રીચીરોડ.

પટેલ આશાભાઈ નરશીભાઇ (લક્ષ્મિ વિ. હિંદુ–હોટેલ)	૨૫
રાવળ મહાસુખરામ દોલતરામ	૧
ભાવસાર હરગોવન લલુભાઇ	૧
શા. બાપાલાલ મગનલાલ	૧
શા. મણીલાલ ગોવિંદલાલ	૧
સૈયદ ખીલાયત હુ. સૈ. મહમદ	૧

સાંકડીશેરી.

મી. મણીલાલ મોતીરામ	૧

લાખાપટેલની પોળ.

ત્રવાડી વિનાયકરાવ સુરજરામ	૧
,, ભૂપતરાય સુરજરામ	૧
,, શિવશંકર વૈજનાથ	૧
મી. રતિલાલ બુલાખીરામ	૧
સોની લક્ષ્મણ મગનલાલ	૧
દવે કેદારનાથ ભોળાનાથ	૧
પટેલ મંગળદાસ નરશીદાસ	૧

નામ.	પ્રત.

રાયપુર.

રા. હનમંતરાય રણછોડરાય દીવેટીયા.	૫
ઠાકર હીરાલાલ મુળજીભાઇ	૨
સોની શામજી ભગવાન	૧
મેહેતા હીમતલાલ ભોગીલાલ	૧
દવે ચુનીલાલ ગગલ	૧
મી. લક્ષ્મણ જમનાશંકર	૧
મી. શિવશંકર પ્રભાશંકર	૧
મી. ગોવરધન ભોગીલાલ	૧
મી. કેશવલાલ રણછોડ	૧

સારંગપુર.

ઘાંચી છોટાલાલ છગનલાલ	૧
,, ઇશ્વિરલાલ ચુનીલાલ	૧
શા મણીલાલ સાંકળચંદ.	૧
ઠાકર રેવાશંકર કેશવરામ	૧
દેસાઈ ચંદુલાલ છોટાલાલ	૧
ભટ્ટ જેઠાલાલ મગનલાલ	૧

ખાડીઆ.

વ્યાસ ચંદુલાલ છોટાલાલ	૧
પંડિત શિવશંકર નાથાલાલ	૧
,, નાથુરામ મોતીરામ	૧

સ્વામીનારાયણના મંદીર પાસે.

નાયક શામળ રણછોડ	૫
,, રણછોડલાલ નાગર	૧
શા. અમરતલાલ મુળચંદ	૧
પટેલ ઉમેદરામ લલુભાઇ	૧

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

ગુજરાતી

નામ.	પ્રત.
ભાવસાર પ્રાણજીવનદાસ કરશન	૧
વ્યાસ મંગળદાસ હરજીવનદાસ	૨

લુણસાવાડે.

મી. વિઠ્ઠલદાસ નરભેરામ	૧

દરિઆપુર.

મી. ડાહ્યાભાઈ વ્રિજલાલ.	૫
પરદેશી ગણપત દેવિશીંગ	૧
બારોટ શિવલાલ મોતીલાલ.	૧
મી. ચંદુલાલ મયારામ.	૧
મી. હરિહર લલુભાઇ.	૧

કાળુપુર.

મી. મણીશંકર રેવાશંકર વે. નેટર	૧
મી. ત્રીકમલાલ રેવાશંકર.	૨
મી. હરીલાલ ઇશ્વિરદાસ.	૧
મી. ચુનીલાલ મથુરાંદાસ	૧
મી. છોટાલાલ મગનલાલ	૧
મી. રામપ્રસાદ ભગુલાલ	૧
મી. કેશવલાલ મણીશંકર	૧
વ્યાસ હરીપ્રસાદ બાપાલાલ	૧
શા. જેશીંગભાઈ ખુશાલદાસ	૧
શા. મોતીલાલ છગનલાલ	૧
શેઠ દાદાભાઇ બહેરામજી	૧
શા. મોહનલાલ રાયચંદ	૧
શા. છગનલાલ ભોગીલાલ	૧
ઠાકર સામળદાસ લલુભાઇ	૧

અમદાવાદ સરસપુર.

મી. ચીમનલાલ લીલાધર.	૧

નામ.	પ્રત.

ગોમતીપુર.

પટેલ ભોગીલાલ ત્રીભોવનદાસ	૧
મી. ઓચ્છવલાલ ગણપતરામ	૧

પ્રાંત્રીજ.

દેશાઈ માણેકલાલ છોટાલાલ	૧

અસલાલી.

પટેલ સારાભાઇ આશાભાઈ	૧
,, મથુરભાઈ ડુંગરભાઇ	૧

સરખેજ.

ત્રીપાઠી મોહનલાલ હરીલાલ	૧

ઉત્તરસંડા.

પટેલ મોતીલાલ સામળદાસ	૧

વલસાડ.

રાવ ભાવશીંગ દેવાજી	૨

હળદરવાસ.

ભાવસાર નરોતમદાસ ગીરધરદાસ.	૨૫
પંડયા કૃષ્ણારામ કુબેરજી	૨૫
પંડયા લલુભાઈ ત્ર્યંબકરામ	૨૫
શુકલ ગોવરધન છગનલાલ	૨૫
બારોટ લલુભાઇ ગંગારામ	૨૫
રા. અમરતલાલ ઘહેલાભાઇ	૨૫

નવું વાડજ.

પટેલ મગનલાલ પુંજાભાઈ	૬
,, પ્રભુદાસ ત્રીકમદાસ	૧
,, ચુનીલાલ લાલદાસ	૧